

Grønland: fra Fabricius og Winge til Salomonsen og mange flere

DAVID BOERTMANN

I 1974 var jeg så heldig at komme med på DOFs havørneundersøgelser i Sydvestgrønland. Hermed blev en længe næret drøm om Arktis opfyldt, en drøm, der gradvist opstod efter mange somres fuglerejser til Lapland og Nordnorge. Jeg blev som så mange andre stærkt betaget af landet og dets fugle og fik siden det privilegium at få de grønlandske fugle som mit arbejdsfelt. Mange, der i dag beskæftiger sig med Grønland, er startet på samme måde ved at tage derop for udfordringens og oplevelsernes skyld. Og det gælder mange andre end de fugleinteresserede, for Grønland har altid været en udfordring og 'tumleplads' for danskere med mod på tilværelsen.

Når man ser på faglitteraturen om Grønlands fugleliv, er det påfaldende, hvor stor en del der er blevet skrevet af amatører – dvs. folk uden faglig uddannelse, som ofte har været i Grønland i en helt anden sammenhæng. Selvfølgelig har professionelle fagfolk også bidraget, og særlig Finn Salomonsen fokuserede på Grønlands fugle igennem en lang akademisk karriere. I de seneste årtier er der kommet en ny type fagfolk til, nemlig sektorforskerne, og de tæller i dag langt flere, end der på noget tidligere tidspunkt har været ansat til at arbejde med Grønlands fugle. Grænsen mellem amatør og ansat fagmand er dog ikke skarp, f.eks. har flere af amatørerne arbejdet på samme faglige niveau som de uddannede, og i de tidlige år eksisterede der slet ikke en zoologisk uddannelse.

Amatørerne

I de første godt 200 år efter den dansk/norske kolonisering af Grønland i 1721 var det især præster, læger, inspektører, landsfogder og andre embedsmænd og udsendte fra Danmark, der stod for udforskningen af det grønlandske fugleliv. Flere af dem skrev selv om fuglene i dansksprogede værker, men enkelte publicerede i international sammenhæng. Mest bemærkelsesværdig blandt de tidlige internationale arbejder er Otto Fabricius' *Fauna Groenlandica* fra 1780, der er skrevet på et formfuldendt latin (ifølge Otto Helms, der oversatte en del af værket til dansk i 1929). Det omhandlende i alt 473 dyrearter, heraf 53 fugle. Værkets kvalitet skyldes først og fremmest, at det bygger

på Fabricius' egne omhyggelige iagttagelser og på viden, som han indsamlede blandt grønlænderne i de fem år, han boede i Frederikshåb Distrikt. Men det skyldes også, at han skrev om meget andet end faunistik og fænologi, herunder biologi, adfærd og grønlændernes brug af arterne. *Fauna Groenlandica* var helt op i begyndelsen af 1900-tallet den danske afhandling om zoologi, der blev mest citeret i udlandet (Helms 1929). På dansk skrev Fabricius talrige andre afhandlinger om grønlændernes fangst og fangstredskaber, og om enkeltarter eller grupper af arter som f.eks. de grønlandske sæler; sidstnævnte er netop blevet udgivet i en kommenteret engelsk oversættelse (Kapel 2005).

En anden tidlig amatør, der publicerede internationalt, var C.P. Holbøll (1795-1856). Han var inspektør (højest placerede embedsmand) først for det daværende Nordgrønland (Vestgrønland mellem Holsteinsborg og Upernavik) og siden for Sydgrønland (Sukkertoppen til Nanortalik). Hans primære indsats var at sende naturhistorisk materiale til samlingerne i København, men han skrev også om fuglene (Holbøll 1843). I dag huskes han, fordi han som den første navngav og beskrev Hvidsiskenen (Fig. 1), og fordi den nordamerikanske form af Gråstrubet Lappedykker bærer hans navn: *Podiceps grisegena holboelli* (den blev beskrevet som en ny art af professor J.Th. Reinhardt (1853) i København på baggrund af et skind, som Holbøll sendte til ham fra Grønland). I dag er arten en meget sjælden gæst i Grønland, men den må formodentlig have været mere almindelig dengang, fordi Holbøll fik fat i flere eksemplarer. Knud Oldenow, en af Holbølls efterfølgere i embedet, var den sidste i rækken af embedsmænd, der udgav en egentlig bog om de grønlandske fugle (Oldenow 1933).

Talrige andre embedsfolk og udsendte var interesserede i fuglene uden at skrive om dem; nogle skaffede sig samlinger af udstoppede fugle og kommunikerede med de etablerede forskere i København. I Finn Salomonsens efterladte korrespondance er der talrige breve fra danskere i Grønland, som beretter om deres iagttagelser; de er flittigt citerede i Salomonsens afhandlinger (f.eks. Salomonsen 1979a).

Man kan undre sig over, at så mange embedsmænd i Grønland beskæftigede sig med fugle. Men adspredelserne har været få, og fuglenes generelle tiltrækningskraft på os mennesker har sikkert virket endnu stærkere i Grønland, hvor de udgør en meget væsentlig del af naturen og dagligdagen. Mange arter er meget talrige, og da der kun er få arter, har der ikke været de store problemer med at bestemme dem selv uden egnede håndbøger. Samtidig har fugle udgjort en væsentlig andel af grønlændernes fangst, og i kritiske perioder har man ligefrem været afhængige af dem.

I dag, hvor Nuuk/Godthåb er en moderne by med alskens fritidsbeskæftigelser, og Danmark kun er 4-5 timer væk, er fugleengagementet meget mindre, og embedsmanden, der sad og skrev om fuglene, er en saga blot. Nutidens få ornitologiske ildsjæle i Grønland har beskæftiget sig med fuglebeskyttelse frem for egentlig forskning. Men selv om det i dag ikke er embedsfolk og udsendte, der skriver om fuglene, så er amatørernes indsats langt fra slut (se nedenfor).

Ekspeditionerne

Mange af de ornitologer, der deltog i de talrige tidlige ekspeditioner til Grønland, var også amatører: læger eller forskere med anden uddannelse og andre hovedopgaver. Blandt de få, der havde fuglene som deres arbejdsfelt, var Danmark-Ekspeditionens ornitolog A.L.V. Manniche, som egentlig var konservator (og siden initiativtager til og direktør for Det Østgrønlandske Fangstkompani; se også kapitlet side 276). Hans rapport over fuglelivet ved Danmarkshavn 1906-1908 er forbilledlig præcis og kan umiddelbart bruges som reference i dag (Manniche 1910). Vekseleren E. Lehn Schiøler (DOFs første formand 1906-1928; se kapitlet side 109) var en meget ihærdig amatør, der arbejdede på et højt fagligt niveau. Han arrangerede i 1925 den første ekspedition med et rent ornitologisk formål til Grønland. En af deltagerne på rejsen var den 16-årige Finn Salomonsen.

Tidlige udenlandske ekspeditioner strejfede ofte Vestgrønland i deres søgen efter Nordvest-

Th. N. Krabbe var en af de første til allerede omkring forrige århundredeskifte at påpege konsekvenserne af den voldsomme jagt i Grønland i form af svindende fuglebestande. Arkivfoto.

Fig. 1. Holbølls indsats i Grønland resulterede bl.a. i den første videnskabelige beskrivelse og navngivning af Hvidsiken i 1843. Han gav den navnet *Linota hornemanni* efter J.W. Hornemann (professor i botanik og direktør for Botanisk Have). I dag er den flyttet til slægten *Carduelis* og navnet er derfor *Carduelis hornemanni* (Holboell). Foto: David Boertmann.

passagen. Blandt disse var John Ross' ekspedition i 1818. Ekspeditionens astronom var Edward Sabine, og hans navn blev udødeliggjort blandt ornitologer, da han indsamlede en lille og på det tidspunkt ukendt måge, som kom til at bære hans navn – på latin, og på næsten alle andre sprog (Sabine 1818).

De klassiske opdagelsesrejser er slut, men ornitologer arrangerer stadig forskningsekspeditioner til Grønland. Mange britiske og irske ornitologer – både fagfolk og amatører – med overvintrende gæs og vadefugle som arbejdsfelt, har besøgt Grønland for at få besvaret ynglebiologiske spørgsmål, der var relevante for deres videre arbejde (Hall 1963, 1966, Hall & Waddingham 1966, Marris & Webbe 1969, Ferns & Green 1975, Green & Greenwood 1978, Fox & Stroud 1981, 1988, Cabot 1984, Cabot et al. 1988). Britiske sportsekspeditioner har også traditionelt rapporteret om fuglelivet; de fleste af disse rapporter er ganske uinteressante, men ind imellem rummer de usædvanlige opdagelser – den mest bemærkelsesværdige var flere ismågekolonier på nogle utilgængelige og meget høje nu-

natakker i landet mellem Ammassalik og Scoresby Sund (Wright & Matthews 1980).

Et godt eksempel på unge amatørornitologer, der søgte udfordringer og oplevelser i Grønland, er Niels Thomas Rosenberg (senere læge), Niels Hesselbjerg Christensen (senere ingeniør) og Benny Génsbøl (senere lærer og DOFs næstformand), som i sommeren 1964 gennemførte en ornitologisk ekspedition til Wollaston Forland i Nordøstgrønland (Rosenberg et al. 1970). Deres mest spændende resultat var den første beskrivelse af det omfattende fældningstræk af Kortnæbbede Gæs fra Island til Nordøstgrønland (Christensen 1967).

Ekspeditioner og/eller enkeltpersoner fra mange andre lande (Sverige, Frankrig, Holland, USA, Canada) besøger jævnligt Grønland for at studere fugle, og nogle af dem gennemfører studier over flere år. Hollænderen Ko de Korte var i Østgrønland i 1970'erne for at studere den Lille Kjove, som han skrev sin doktordisputats om (de Korte 1986), og i årene 1998-2005 arbejdede David Gremillet fra Strasbourg med Skarvens fysiologi i en koloni nær Godhavn (f.eks. Gremillet et al. 1999, 2005).

Feltarbejde i Grønland om sommeren er noget af det bedste der findes, men det kan være nok så surt, når vejret viser sig fra den dårlige side. Kaj Kampp, Knud Falk, Kim Diget Christensen og Alex Sand Frich var i sommeren 1996 på Hakluyt Ø i Thule for at studere Polarlomviernes, Ridernes og Søkongerne økologi. Som det ses på dette fotografi taget i juli af deres lejr på toppen af øen, var det en usædvanlig kold og ubehagelig sommer, som bl.a. medførte, at fuglenes ynglecycklus var forsinket med flere uger. Foto: Knud Falk.

Fagfolkene

Zoologien og dermed også ornitologien får i midten af 1800-tallet en mere etableret forskningsmæssig forankring, idet det naturvidenskabelige fakultet oprettes ved Københavns Universitet, omtrent samtidigt med at forskellige zoologiske samlinger lægges sammen til Zoologisk Museum. Professorerne og museumsinspektørerne skrev også om de grønlandske fugle, men kun på baggrund af hvad de fik tilsendt fra Grønland (bl.a. fra Holbøll). Her kan især Herluf Wingses *Grønlands Fugle* (1898) fremhæves, fordi den samler, resumerer og vurderer alt, hvad der hidtil var skrevet om de grønlandske fugle, inklusive udenlandske arbejder. Det er et imponerende værk, som ikke alene er tilbageskuende, for Winge var nok den første, der skrev om nødvendigheden af fredning af fugle i Grønland. Men der skulle gå næsten 80 år, før den første landssdækkende fredningslov blev vedtaget i Grønland.

De tidlige forskere arbejdede primært med faunistik, dvs. hvilke arter der forekom hvor og hvornår i Grønland. Der blev også ført lange, mere eller

mindre lærde internationale diskussioner om, hvordan Jagtfalkens forskellige farvevarianter skulle opfattes (arter eller blot farvefaser). Professor Japetus Steensstrup (1855) skrev det nok vigtigste værk, der er skrevet om Gejrfuglen, med en fyldig omtale af grønlandske forhold. Men fælles for alle disse forskere var, at de aldrig satte deres ben i Grønland. Den første danske fagornitolog, der selv rejste til Grønland for at arbejde med fuglene, var Finn Salomonsen (DOFs formand 1959-1971; se kapitlet side 109), og han fik meget stor betydning for både forskningen og fuglebeskyttelsen i landet (Fig. 2). Hans første besøg i Grønland var sammen med Lehn Schiøler i 1925 (se ovenfor), og i 1936 vendte han tilbage med sin egen ekspedition (sammen med bl.a. zoologen Christian Vibe). Og efter ansættelsen på Zoologisk Museum i 1943 rejste han derop mange gange helt frem til 1980. Han indledte et enestående ringmærkningsprogram for at udforske det arktiske fugletræk (Salomonsen 1956, Nielsen 1979, Kampp 1999, Lyngs 2003), han var initiativtager og drivkraft bag den første egentlige fuglefredningslov (Salomonsen 1956,

Nielsen 1979), han skrev talrige videnskabelige afhandlinger om fældning, fældningstræk, fuglefljeldene og alkefuglenes systematik m.m., og han skrev det tredje store værk (efter Fabricius og Winge) om de grønlandske fugle – den to-sprogede bog *Grønlands Fugle/The birds of Greenland* (1950-51), illustreret af kunstneren Gitz-Johansen. Han skrev også populære bøger, som blev oversat til grønlandsk (Salomonsen 1974, 1979b), og hans bog *Fuglene på Grønland* (1967) om resultaterne af det store ringmærkningsprogram var så relevant for de canadiske biologer på Canadian Wildlife Service, at de selv (R.G.B. Brown) oversatte hav- og vandfugleleafsnittene til engelsk som rapporter 100 (1981) og 124 (1982) under 'Studies of northern seabirds' projektet. Som rapport 164 (1983) i serien kom i øvrigt en anden oversættelse af et dansk arbejde, nemlig K. Kampps specialeafhandling om de grønlandske lomvier (se nedenfor).

Salomonsen var en ener, i den grad at han aldrig inddrog studerende eller kolleger i sit grønlandsarbejde. Måske er det også årsagen til, at han aldrig arbejdede i Østgrønland. Her regerede 'konger' som Lauge Koch og Eigil Knuth, som han ville have været helt afhængig af på grund af de vanskelige logistiske forhold. I Vestgrønland kunne han 'regere' som han ville. Det er også påfaldende, at der var flere ornitologer, der arbejdede i Østgrønland samtidigt med Salomonsen, mens der var meget få, der på den tid rejste til Vestgrønland. Blandt de sidstnævnte var fagornitologerne Anders Holm Joensen og Niels Otte Preuss (1972), der besøgte Nordvestgrønland i 1965 og gennemførte systematiske optællinger på fuglefljeldene og -øerne i Upernavik kommune, et materiale, som er et vigtigt grundlag for beskrivelsen af tilbagegangen i mange af havfuglebestandene.

Tidligt i 1900-tallet begyndte biologien så småt at dele sig op i flere faggrene, f.eks. blev økologi og etologi (adfærdsbiologi) særskilte discipliner. Det smittede hurtigt af på fuglearbejdet i Grønland både blandt amatører og fagfolk. Alfred Bertelsen (endnu en embedsmand, nemlig læge) begyndte i 1926 at studere fugletræk ved hjælp af ringmærkning (Bertelsen 1948), engelske biologer foretog egentlige fugleøkologiske studier nær Godthåb i 1928 (Longstaff 1932), og en af etologiens fædre – hollænderen Niko Tinbergen – opholdt sig under det andet 'Internationale Polarforskningsår' i 1933/34 i Ammassalik, hvor han samlede materiale til to store afhandlinger om henholdsvis Odinshanens pardannelsesadfærd og Snespurvens territorialadfærd (Tinbergen 1935, 1939).

I denne sammenhæng er det værd at se på de doktordisputater, der i større eller mindre grad bygger på studier af grønlandske fugle. Botanikeren Paul Gelting (1937) skrev efter en overvintring i Nordøstgrønland disputats om Fjeldrypens fødevalg på basis af de fugle, overvintringsholdets medlemmer nedlagde og spiste! Finn Salomonsens (1939) disputats er en vægtig sag på næsten 500 sider om Fjeldrypens fjerfældning og dragtskifter. Siden skrev Christian Vibe (1967) om klimaets indvirkning på pattedyr- og fuglebestande i Grønland, Jespers Madsen (1990) om gæssenes træk- og overvintringsstrategier, og Tony Fox (2003) om den grønlandske Blisgås.

Blandt de mange ph.d.-afhandlinger, der hidtil er forsvaret ved danske universiteter, er der også et par stykker om grønlandske fugle: Ole Frimers (1994) om de fældende Kongeederfugle ved Disko, Knud Falks (1995) om Mallebukkerne ved Nordøstvandet i Nordøstgrønland, Christian Glahders (1999) om beskyttelse af Blisgåsen i Grønland, Jens Nylands (2001) om Blisgåsens fødebiologi og konkurrence med andre gæs, og endelig Flemming Merkels (2006) om Ederfuglen og ederfuglejagtens betydning for bestandsnedgangen i Vestgrønland. Enkelte udlændinge har også benyttet viden om grønlandske fugle i deres doktorafhandlinger, således den allerede nævnte Ko de Korte (1986) samt islændingen Guðmundur Guðmundsson (1992), der skrev om fugletræk mellem Island og Grønland.

Fuglebeskyttelse

Allerede i slutningen af 1800-tallet skrev danske embedsmænd om Ederfuglens katastrofale bestandsnedgang, hvilket fik Herluf Winge (se ovenfor) til at efterlyse fuglebeskyttelse. I de første årgange af DOFT er der flere indlæg om den manglende beskyttelse af Ederfuglene og om, hvad der burde gøres for at rette op på situationen (Krabbe 1906, Bruun 1907, Bistrup 1925). Men først i 1977 blev Finn Salomonsens forslag til en landsdækkende jagtlov vedtaget af landsrådet med fredningstider for en lang række af de grønlandske fugle, bl.a. Ederfuglen og Polarlomvrien.

Sidstnævnte er den anden vigtige fangstart, som er gået meget tilbage i antal. Kaj Kampp, der netop havde skrevet speciale om Polarlomviens trækforhold og bestandsdynamik baseret på det grønlandske materiale af genfundne ringmærkede lomvier (Kampp 1982, 1988, 1991), besøgte og optalte 1983-89 alle lomviekolonier i Vestgrønland og Thule (Kampp 1990, Kampp et al. 1994). I arbejdet deltog Knud Falk, Søren Møller, Peter Lyngs

og Frank Wille, og de første år ydede Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland (KVUG) økonomisk støtte. Efter at WWFs naturpris på 250 000 kr. var blevet tildelt Hans Meltofte og Grønlands Hjemmestyre til lomvieundersøgelser, drog et større hold danskere, briter og canadere i 1987 til Upernavik, dels for at fortsætte undersøgelserne og dels for at diskutere problemerne med lokalbefolkningen. På basis af disse diskussioner udarbejdedes en række anbefalinger til Grønlands Landting, der med virkning fra 1988 reviderede fredningsbestemmelserne, så lomvier (og flere andre fugle) på papiret sikredes en forbedret beskyttelse. Og selv om sommerjagten i Grønland var særlig skadelig for landets lomviebestand, var det klart, at man også måtte se på vinterjagtens betydning. Her finansierede KVUG en undersøgelse, som free-lance biologerne Knud Falk og Jan Durinck stod for (Falk & Durinck 1992, 1993). De påviste, at der hver vinter blev skudt i størrelsesordenen 300 000 Polarlomvier i Vestgrønland, dog hovedsagelig af udenlandsk oprindelse.

Endelig blev der i denne sammenhæng gennemført en oplysnings- og formidlingskampagne støttet af den danske sektion af BirdLife Internationals forgænger, ICBP. Her blev udarbejdet TV-indslag og videoklip især om lomvierne og om, hvad der burde gøres for at beskytte bestanden. Jeg skrev teksten til en lille felthåndbog om fuglene, som Jon Fjeldså illustrerede (Boertmann & Fjeldså 1988). Den var bemærkelsesværdig ved at være trykt på plasticimprægneret papir for at kunne tåle at blive gennemblødt i bunden af en båd. Papiret holdt fint, men forlaget havde glemt at tage spiralen, som siderne var samlet med, i ed – den var nemlig ikke rustfri. Bogen blev udgivet på både dansk og grønlandsk. I 2002 blev den genudgivet i en helt ny og totalt omarbejdet udgave, så den kunne bruges til undervisning i skolerne (Boertmann 2002). Udgivelsen var finansieret af Aage V. Jensens Fonde, som siden 1988 har støttet flere natur- og fuglebeskyttelsesarbejder i Grønland.

Men allerede 10 år før lomvieprojektet havde DOF i 1972 på Benny Génsbøls initiativ indledt sine anstrengelser for at beskytte den grønlandske Havørn, som var i tilbagegang på grund af efterstræbelse i fåreavlerdistrikterne. Der blev udarbejdet forskelligt oplysningsmateriale og en film, og gennemført en optælling af bestanden i årene 1972-74. Her deltog, ud over Lorenz Ferdinand og Benny Génsbøl, flere unge ornitologer, for hvis fremtid disse ture fik afgørende betydning. Jeg var selv en af dem, og også Frank Wille var med. Han videreførte beskyttelsesarbejdet med Havørnen

og fik i løbet af nogle år vendt den ørnefjendtlige stemning blandt Sydgrønlands fåreavlere. En meget aktiv deltager i debatten om den grønlandske naturforvaltning, Keld Hansen, fik også sin grønlandsdebut med DOFs havørnearbejde.

Har disse forskellige initiativer så hjulpet? En fredning af Lunden allerede i 1960, inklusive et forbud mod ægsamling, har tydeligvis haft en gavnlig virkning. Havørnen blev fredet i 1973, og bestanden har det i dag fint. Jagtreglerne (nu fuglebeskyttelsesreglerne) er blevet revideret flere gange efter princippet 'to skridt frem og et tilbage'. Den seneste revision i 2001 var meget fornuftig og gav Ederfugle og Polarlomvier fred i den sårbare forårstid, men allerede i 2003 blev bestemmelserne udvandet med en dispensation til en begrænset kvotejagt i forårsperioden. På trods af de mange initiativer omkring Polarlomvien, fortsætter tilbagegangen i ynglebestanden. Senest er en tidligere stor koloni nær Upernavik by nu helt uddød, og den kendte koloni ved Ritenbenk i Disko Bugt er næsten halveret siden 1994 (Boertmann 2006). Ederfuglene har heller ikke fået det bedre, men der er tegn på at forbudet fra 2001 mod indsamling af terneæg har virket, idet indsamlingen i den bedst overvågede koloni nu er stærkt reduceret i forhold til tidligere, og det ser ud som om havternebestanden på denne lokalitet er nogenlunde stabiliseret. Mindre efterstræbte arter som Skarv og de store måger trives derimod fint og er i fremgang flere steder.

Andre initiativer som oplysningskampagnen 'Tulugaq' og en ny ordning med jagtbetjente er skridt i den rigtige retning. Keld Hansens meget kritiske bog om naturforvaltningen, *Farvel til Grønlands Natur* (Hansen 2001), har givetvis haft betydning i denne sammenhæng. Men der mangler stadig et vigtigt element i den grønlandske fugleforvaltning, nemlig jagtfrie reservater, hvor især Ederfugle og Polarlomvier kan være i fred om vinteren og foråret. Der er i dag ingen steder i Vestgrønland, hvor havfuglene kan være sikre på at raste og fouragere uden at blive beskudt.

Sektorforskere og free-lancere

I slutningen af 1970erne meldte sektorforskningen sig på den grønlandske fugleforskningsscene. Det er den anvendte forskning, der foretages af enten offentlige sektorforskningsinstitutioner eller private konsulentfirmaer, og som skal løse eller belyse forudbestemte problemstillinger. Omtrent samtidigt valgte Københavns Universitet at nedprioritere den arktiske forskning ved Salomonsens og Vibes pensionering. Det betød, at institutioner

som Grønlands Miljøundersøgelser (i dag afdeling for Arktisk Miljø under Danmarks Miljøundersøgelser (DMU)) og fra 1995 også Grønlands Naturinstitut (GN) blev de fagmiljøer, hvor der arbejdedes med Grønlands fugle. Ved DMUs afdeling for Arktisk Miljø er der i dag alene ansat fire personer, som primært forsker i grønlandske fugle, mens flere andre (også fra Afdeling for Vildtbiologi og Biodiversitet) delvis gør det. Grønlands Naturinstitut har to ansatte fugleforskere. Det er samlet mange flere, end der nogensinde tidligere har været ansat til at arbejde med grønlandske fugle.

Dertil kommer et antal faguddannede forskere uden fast ansættelse ved fagmiljøerne, free-lance-re, som selv rejser midler til fugleforskning eller bliver hyret af de etablerede institutioner til det, f.eks. Knud Falk og Søren Møller, der siden 1981 har fulgt en bestand af Vandrefalke i Sydgrønland (Falk et al. 1986).

Da flere af fuglebestandene deles med Canada på tværs af Baffin Bugt og Davis Stræde, arbejder

canadiske biologer (fra Canadian Wildlife Service – en stor sektorforskningsinstitution) også med grønlandske fugle, ofte i samarbejde med de danske/grønlandske kolleger.

En del af sektorforskernes arbejde handler om at fremskaffe viden til forvaltningen og beskyttelsen af de grønlandske fugle. Med oprettelsen af GN blev arbejdet med de aftagende havfuglebestande meget mere fokuseret. Blandt forskerne på GN har Alex Sand Frich og Flemming Merkel især arbejdet med Ederfugl (Frich et al. 1997, Merkel 2004), Jens Nyeland med Ride (Nyeland 2004) og Carsten Egevang med Havterne (Egevang & Boertmann 2003), og flere af de nævnte free-lance biologer har fortsat deres arbejde med Polarlomvien på konsulentbasis for GN (f.eks. Falk & Kamp 1997).

DMUs tilgang er en lidt anden, idet fuglearbejdet er hængt op på de miljø- og naturpåvirkninger, som råstofeftersforskning og -udvinding giver anledning til. Jeg var selv med til at udføre nogle af de første

Fig. 2. Finn Salomonsen betydning for udforskningen og beskyttelsen af det grønlandske fugleliv er uden sidestykke. Her er han i sommeren 1976 på vej til fjorden Tasiusaq for at optælle fuglefjelde sammen med fire folk fra Claushavn. Foto: Sven Jean Larsen.

fugleundersøgelser af den slags i Grønland, i forbindelse med olieeftersforskning i Jameson Land i Østgrønland allerede i 1982-1984. Jesper Madsen (i dag chef for DMUs afdeling for Arktisk Miljø), Christian Ebbe Mortensen og jeg kortlagde de fældende gæs i området og udarbejdede et kort, der udpegede følsomme gåseområder (Fig. 3), hvor råstofaktiviteterne burde reguleres (Madsen 1984, Madsen et al. 1984). Siden er arbejdet med de grønlandske fugle i relation til råstofaktiviteter steget markant, f.eks. arbejder Christian Glahder med Blisgåsen i forbindelse med de forstyrrelser, mineraleftersforskning giver anledning til, mens Anders Mosbech og jeg selv arbejder med havfuglenes fordeling i tid og rum i de vestgrønlandske farvande, hvor olieeftersforskningen er i fuld gang (f.eks. Mosbech & Boertmann 1999, Boertmann et al. 2004).

DMU varetager endnu en opgave, nemlig biologisk overvågning af økosystemet i relation til klimaændringerne ved forskningsstationen Zackenberg i Nordøstgrønland. Fuglene indgår som et vigtigt element i dette arbejde (Meltofte 2002), der i årene 1995-2006 blev ledet af Hans Meltofte, som indtil da havde arbejdet i mange år med især vadefuglene i højarktisk Grønland (f.eks. Meltofte 1985). Meltofte var en af drivkræfterne bag oprettelsen af Zackenberg Forskningsstation, og er i kraft af en doktordisputats om vadefugletrækket gennem Danmark den eneste, der uden en faguddannelse er gået fra amatørerne rækker over i sektorforskernes.

De danske universiteter er selvfølgelig ikke ude af billedet, men det grønlandske engagement er nu bestemt af enkeltpersoners interesser.

Grønlænderne

Meget få grønlandere har bidraget med videnskabelige artikler om det grønlandske fugleliv (Fencker 1947, 1950, Rosing 1954a, b, c, 1956). Men går man Finn Salomonsens breve igennem, så dukker grønslænderne op. Her ligger talrige beretninger fra lokale folk om årets fuglelagttagelser, usædvanlige fugleoplevelser m.m., ligesom det er de lokale, der har indsamlet det store materiale af sjældne fugle, som ligger på Zoologisk Museum. Grønlænderne har haft (og mange har stadig) et indgående kendskab til de lokale fugle og har straks noteret sig, når de så noget usædvanligt (Oldenow 1933). Måske har sprogbarrieren været for stor og den akademiske skrivemåde for skræmmende til at grønslænderne har forsøgt sig som fugleforfattere?

Afslutning

Selv om den etablerede fugleforskning aldrig har været så stærk som nu, spiller amatørerne stadig

en vigtig rolle. Jævnfør Peter Lyngs' (2003) bearbejdning af hele det grønlandske ringmærkningsmateriale. Se også et af de sidste numre af DOFT, hvor geologen Ole Bennike sammen med bota-

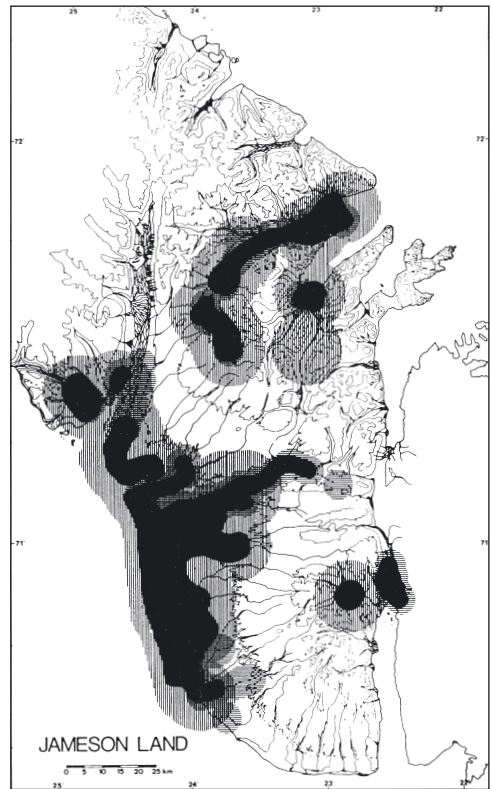

Fig. 3. Et eksempel på fuglesektorforskningens resultater. Kortet viser beskyttelsesområder for fældende Kortnæbbede Gæs og Bramgæs. Disse gæs er sårbare over for forstyrrelser under olieeftersforskning, især helikopterflyvning. Baggrunden er de optællinger af fældende gæs, som Grønlands Miljøundersøgelser foretog fra fly i somrene 1982, 1983 og 1984. Den sorte signatur viser 'meget følsomme' områder (over 100 gæs og med en bufferzone på 6 km for Kortnæbbede Gæs og 2 km for Bramgæs), og den skraverede signatur viser 'følsomme områder' (over 50 gæs med en bufferzone på 10 km for Kortnæbbede Gæs og 4 km for Bramgæs). Vandret skravering viser bufferzone omkring Bramgæs, lodret omkring Kortnæbbede Gæs (efter Madsen et al. 1984). Kortet resulterede i udpegningen af en række gåsebeskyttelsesområder, hvor helikopterflyvning er stærkt reguleret i gæssenes fældningsperiode.

nikeren Jon Feilberg (Bennike & Feilberg 2005) skrev om fuglelivet i Washington Land, et af de mest utilgængelige områder i Nordgrønland. Artiklen er særdeles relevant og interessant, fordi der ikke før har været folk med et godt fuglekendskab i området.

Det er typisk, at netop geologerne kommer på de meget afsides liggende og svært tilgængelige steder i Grønland. GEUS (Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse, tidligere GGU) samt flere udenlandske forskerhold har arbejdet meget i sådanne egne, og flere af deltagerne har været (og er) ved siden af fuglekiggere og har skrevet om fuglelivet i de besøgte områder. Det nuværende kendskab til fuglelivet i Nordgrønland skyldes i høj grad disse, både danske, svenske og britiske geologers indsats (Hjort 1980, Håkansson et al. 1981, Higgins 1984, Hjort et al. 1983, 1987, 1988, Bennike & Kelly 1986, Bennike & Higgins 1989).

DOFT har helt siden det allerførste nummer i 1906 haft stor betydning for den grønlandske fugleforskning (se kapitlet side 300). Her har det været (og er stadig) muligt for både amatører og fagfolk at få trykt afhandlinger om de grønlandske fugle, afhandlinger som ellers ville være svære at få afsat til de internationale tidsskrifter på grund af deres snævre geografiske synsvinkel. Grønlandstoffet har i perioder været så fremtrædende, at nogle syntes det blev for meget og ganske vittigt foreslog tidsskriftets navn ændret fra DOFT til GROFT (Christensen 1991). Sammen med tidsskriftet *Meddelelser om Grønland*, hvor de lange monografier er blevet trykt, har DOFT været stærkt medvirkende til at den grønlandske fuglefauna er den bedst beskrevne i hele Arktis. Den er i nogle tilfælde så godt beskrevet i tid og rum, at det er muligt for nutidige ornitologer at sammenligne deres resultater med helt tilsvarende fra tidligere tider. Senest har en gruppe amerikanske ornitologer gennemført en analyse af havfuglebestandenes udvikling i Uummannaq Kommune fra 1920 til i dag. Udgangspunktet var lægen Alfred Bertelsens meget grundige kortlægning tidligt i 1900-tallet (Bertelsen 1921), som de sammenlignede med deres egen optælling af nøjagtigt de samme steder i 2000 (Burnham et al. 2005). Resultatet er en klar påvisning af, at mange af bestandene er gået tilbage eller helt er forsvundet.

Men trods næsten 300 års fuglefaunistisk arbejde i Grønland, er der stadig hvide pletter på det ornitologiske grønlandskort. Først og fremmest Sydøstgrønland, som altid har været svært tilgængeligt, med meget små landområder klemte inde

mellem indlandsisen og det – også om sommeren – ofte isdækkede hav. Her er stadig noget at gøre for en faunistiker.

Referencer

- Bennike, O. & J. Feilberg 2004: Bird observations in Washington Land, North Greenland, in 1999. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 98: 192-195.
- Bennike, O. & A.K. Higgins 1989: Some notable bird records from North Greenland, 1979-1986. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 83: 87-88.
- Bennike, O. & M. Kelly 1986: Bird observations in central North Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 80: 29-34.
- Bertelsen, A. 1921: Fuglene i Umánaq Distrikt. – Meddr Grønland 62: 139-214.
- Bertelsen, A. 1948: Fuglemærkningen i Vestgrønland i Aarene 1926-45. – Meddr Grønland 142 (4): 1-34.
- Bistrup, Aa. 1925: Ederfuglens saga i Grønland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 19: 43-54.
- Boertmann, D. 2006: Optælling af ridekolonier i Disko Bugt, Arfersiorfik Fjord og Nordre Strømfjord. – Arbejdsrapport fra DMU nr 225.
- Boertmann, D. 2002: Fugle i Grønland. – Iliniusiorfik Undervisningsmiddelforlag, Nuuk.
- Boertmann, D. & J. Fjeldså 1988: Grønlandske fugle - en felthåndbog. – Grønlands Hjemmestyre/Pilersuiffik.
- Boertmann, D., P. Lyngs, F. Merkel & A. Mosbech 2004: The significance of Southwest Greenland as winter quarters for seabirds. – Bird Conservation International 14: 87-112.
- Bruun, D. 1907: Om ederfuglvarp paa Færøerne og Island. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 2: 61-85.
- Burnham, W., K.K. Burnham & T.J. Cade 2005: Past and present assessments of bird life in Uummannaq District, West Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 99: 196-208.
- Cabot, D. (red.) 1984: Biological expedition to Jameson Land, Greenland 1984. – Barnacle Books, Dublin.
- Cabot, D., R. Goodwillie & M. Viney 1988: Irish expedition of North-east Greenland 1987. – Barnacle Books, Dublin.
- Christensen, N.H. 1967: Moulting migration of Pink-footed Goose (*Anser fabalis brachyrhynchus* Baillon) from Iceland to Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 61: 56-66.
- Christensen, R. 1991. GROFT. – DOF-Nyt 1991/2: XII-XIII.
- Egevang, C. & D. Boertmann 2003. Havternen i Grønland. – Danmarks Miljøundersøgelser, Faglig Rapport nr 438.
- Fabricius, O. 1780: Fauna Groenlandica. – J.G. Rothe, Hafnia & Lipsiae.
- Falk, K. 1995: Seabirds dependent on the Northeast Water Polynya, with special reference to the Fulmar (*Fulmarus glacialis*) and the Kittiwake (*Rissa tridactyla*). – Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Falk, K. & J. Durinck 1992: Thick-billed murre hunting in West Greenland, 1988-89. – Arctic 45: 167-178.
- Falk, K. & J. Durinck, J. 1993: The winter diet of Thick-billed Murres, *Uria lomvia*, in western Greenland, 1988-89. – Can. J. Zool. 71: 264-272.
- Falk, K. & K. Kammpp 1997: A manual for monitoring Thick-billed Murre populations in Greenland. – Pinnngortitaleriffik, Grønlands Naturinstitut, teknisk rapport 7.

- Falk, K., S. Møller & W.A. Burnham 1986: The Peregrine Falcon *Falco peregrinus* in South Greenland: Nesting requirements, phenology and prey selection. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 80: 113-120.
- Fencker, H. 1947: Fuglelivet i Sarqaq, Nordgrønland i vinteren 1946-47. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 41: 161-168.
- Fencker, H. 1950: Den grønlandske blisgås (*Anser albifrons flavirostris* Scott & Dalgety) og dens ynglebiologi. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 44: 61-65.
- Ferns, P.N. & G.H. Green 1975: Observations of Pink-footed and Barnacle Geese in the King Oscar Fjord region of north-east Greenland. – Wildfowl 26: 131-138.
- Fox, A.D. 2003: The Greenland White-fronted Goose *Anser albifrons flavirostris*. The annual cycle of a migratory herbivore on the European continental fringe. – Disputats, Danmarks Miljøundersøgelser.
- Fox, A.D. & D.A. Stroud (red.) 1981: Report of the 1979 Greenland White-fronted Goose Study Expedition of Eqaqungmiut Nunat, West Greenland. – GWGS Aberystwyth.
- Fox, A.D. & D. Stroud 1988: The breeding biology of the Greenland White-fronted Goose (*Anser albifrons flavirostris*). – Meddr Grønland, Biosci. 27: 1-13.
- Frich, A.S., K.D. Christensen & K. Falk 1997: Ederfugleoptællinger i Kangaatsiaq og Avanersuaq 1997. – Teknisk rapport nr 10, Pinnqortitalerffik, Grønlands Naturinstitut.
- Frimer, O. 1994: Moulting ecology of King Eiders *Somateria spectabilis*. – Arktisk Station, København.
- Gelting, P. 1937: Studies on the food of the East Greenland Ptarmigan, especially in relation to vegetation and snow-cover. – Meddr Grønland 116 (3): 1-196.
- Glahder, C.M. 1999: Sensitive areas and periods of the Greenland White-fronted Goose in West Greenland. – Ph.d.-afhandling, Danmarks Miljøundersøgelser.
- Green, G.H. & J.J.D. Greenwood (red.) 1978: Joint biological expedition to North East Greenland 1974. – Dundee University N.E. Greenland Expedition.
- Grémillet, D., R.P. Wilson, S. Wanless & G. Peters 1999: A tropical bird in the Arctic (the cormorant paradox). – Mar. Ecol. Prog. Ser. 188: 305-309.
- Grémillet, D., G. Kuntz, A.J. Woakes, C. Gilbert, J.-P. Robin, Y. Le Maho & P.J. Butler 2005: Year-round recordings of behavioural and physiological parameters reveal the survival strategy of a poorly insulated diving endotherm during the arctic winter. – J. Exp. Biol. 208: 4231-4241.
- Guðmundsson, G.A. 1992: Flight and migration strategies of birds at polar latitudes. – Disputats, Lunds Universitet.
- Hall, A.B. 1966: The breeding birds of an East Greenland valley, 1962. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 60: 175-185.
- Hall, A.B. & R.N. Waddingham 1966: The breeding birds of Ørsted Dal, east Greenland, 1963. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 60: 186-197.
- Hansen, K. 2001: Farvel til Grønlands natur. – Gads Forlag.
- Helms, O. 1929: Otto Fabricius, Fauna Groenlandica, Pattedyr og Fugle. – Det Grønlandske Selskabs Skrifter 6.
- Higgins, A.K. 1984: Ptarmigan *Lagopus mutus* in northernmost Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 53-54.
- Hjort, C. 1980: Ross's Gull *Rhodostethia rosea* breeding in Peary Land, North Greenland, 1979. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 74: 75-76.
- Hjort, C., E. Håkansson & L. Stemmerik 1983: Bird observations around the Nordøstvandet polynya, North-east Greenland, 1980. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 77: 107-114.
- Hjort, C., E. Håkansson & P. Mølgaard 1987: Brent Geese *Branta bernicla*, Snow Geese *Anser caerulescens* and Barnacle Geese *Branta leucopsis* on Kilen, Kronprins Christian Land, Northeast Greenland, 1985. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 81: 121-128.
- Hjort, C., E. Håkansson & P. Mølgaard 1988: Bird observations on Kilen, northeasternmost Greenland, 1985. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 82: 19-24.
- Holbøll, C.P. 1843: Ornithologiske Bidrag til den grønlandske Fauna. – Naturhistorisk Tidsskrift 4: 361-457.
- Håkansson, E., O. Bennike, P. Mølgaard & P. Frykman 1981: Bird observations from northern Greenland in the summers of 1976 and 1978. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 75: 51-57.
- Joensen, A.H. & N.O. Preuss 1972: Report on the ornithological expedition to northwest Greenland 1965. – Meddr Grønland 191 (5): 1-58.
- Kampp, K. 1982: Den Kortnæbbede Lomvie *Uria lomvia* i Grønland. – Specialeafhandling, Københavns Universitet.
- Kampp, K. 1988: Migration and winter ranges of Brünnich's Guillemots *Uria lomvia* breeding or occurring in Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 82: 117-130.
- Kampp, K. 1990: The thick-billed murre population of the Thule District, Greenland. – Arctica 43: 115-120.
- Kampp, K. 1991: Mortality of Thick-billed Murres in Greenland inferred from band recovery data. – Can. Wildl. Serv. Occ. Paper 69: 15-22.
- Kampp, K. 1999: Ringmærkning af fugle i Grønland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 93: 211-218.
- Kampp, K., D.N. Nettleship & P.G.H. Evans 1994: Thick-billed murres of Greenland: status and prospects. Pp. 133-154 i Nettleship, D.N., J. Burger & M. Gochfeld (red.): Seabirds on islands. – BirdLife Conservation Series No. 1.
- Kapel, F.O. 2005: Otto Fabricius and the seals of Greenland. – Meddr Grønland, Biosci. 55: 1-150.
- Korte, J. de 1986: Aspects of breeding success in tundra birds. Studies on Long-tailed Skua and waders at Scoresby Sund, East Greenland. – Inst. Taxonomische Zoölogie, Univ. Amsterdam.
- Krabbe, T.N. 1906: Om de grønlandske ederfugle med særligt henblik på deres aftagen og økonomiske betydning. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 1: 98-112.
- Longstaff, T.G. 1932: An ecological reconnaissance in West Greenland. – J. Anim. Ecol. 1: 119-142.
- Lyngs, P. 2003: Migration and winter ranges of birds in Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 97: 1-167.
- Madsen, J. 1984: Study of the possible impact of oil exploration on goose populations in Jameson Land, East Greenland. A progress report. – Norsk Polarinst. Skr. 181: 141-151.
- Madsen, J. 1990: Træk og overvintringsstrategier hos gæs. – Doktordisputats, Danmarks Miljøundersøgelser Faglig Rapport nr. 10.
- Madsen, J., D. Boertmann & C.E. Mortensen 1984: The significance of Jameson Land, East Greenland, as a moulting and breeding area for geese: results of cen-

- suses 1982-1984. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 121-131.
- Manniche, A.L.V. 1910: Nordøstgrønlands fugle, biologiske undersøgelser. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 5: 1-114. 63: 161-170.
- Marris, R. & A.H.F. Webbe 1969: Observations on birds in East Greenland, 1966. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 63: 161-170.
- Meltofte, H. 1985: Populations and breeding schedules of waders, Charadrii, in high arctic Greenland. – Meddr Grønland, Biosci. 16: 1-43.
- Meltofte, H. (red.) 2002: Sne, is og 35 graders kulde. Hvad er effekterne af klimaændringer i Nordøstgrønland? – TEMA-rapport fra DMU 41.
- Merkel, F.R. 2004: Evidence of population decline in Common Eiders breeding in Western Greenland. – Arctic 57: 27-36.
- Mosbech, A. & D. Boertmann 1999: Distribution, abundance and reaction to aerial surveys of post-breeding king eiders (*Somateria spectabilis*) in western Greenland. – Arctic 52: 188-203.
- Nielsen, B.P. 1979: Finn Salomonsens arbejde med ringmærkning og fuglefredning i Grønland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 73: 13-24.
- Nyeland, J. 2001: Feeding behavior and competitive interactions of the Greenland White-fronted Goose *Anser albifrons flavirostris*. – Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Nyeland, J. 2004: Apparent trends in the Black-legged Kittiwake in Greenland. – Waterbirds 27: 342-349.
- Oldenow, K. 1933: Fugleliv i Grønland. – Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1932-33: 1-224.
- Reinhardt, J.T. 1853: Notitser til Grønlands Ornithologi. – Vidensk. Meddr naturh. Foren. København 1853: 69-85.
- Rosenberg, N.T., N.H. Christensen & B. Génsbøl 1970: Bird observations in Northeast Greenland. – Meddr Grønland 191 (1): 1-87.
- Rosing, J. 1954a: Islandske Hvinand (*Bucephala islandica* (Gm.)) i Godthåbsfjorden. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 48: 241-242.
- Rosing, J. 1954b: Iagttagelser over fjeldryper (*Lagopus mutus rupestris* (Gm.)) overvintrende i Godthåbsfjorden. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 48: 242.
- Rosing, J. 1954c: Taffeland (*Aythya ferina* (L.)) ny for Grønland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 48: 242-243.
- Rosing, J. 1956: Spidsand (*Anas acuta* (L.)) og Sangsvane (*Cygnus cygnus* (L.)) i Godthåbsfjord Vestgrønland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 50: 337-338.
- Sabine, J. 1818: An account of a new species of gull lately discovered on the west coast of Greenland. – Trans. Linn. Soc. London 12: 520-523.
- Salomonsen, F. 1939: Moults and sequence of the plumages in the rock ptarmigan (*Lagopus mutus* (Motin)). – Vidensk. Meddr dansk naturh. Foren. 103: 1-491.
- Salomonsen, F. 1950: Grønlands Fugle, The Birds of Greenland. – Munksgaard, København.
- Salomonsen, F. 1956: The Greenland bird-banding system. – Arctic 9: 258-264.
- Salomonsen, F. 1967: Fuglene på Grønland. – Rhodos, København.
- Salomonsen, F. 1974: Fuglene i menneskenes land/Tingmissat kalåtdlit nunane. 1. – Det Grønlandske Forlag.
- Salomonsen, F. 1979a: Ornithological and ecological studies in S.W. Greenland (59°46'-62°27' N. Lat.). – Meddr Grønland 204 (6): 1-214.
- Salomonsen, F. 1979b: Fuglene i menneskenes land/Tingmissat kalåtdlit nunane. 2. – Det Grønlandske Forlag.
- Steenstrup, J. 1855: Et Bidrag til Gejrfuglens *Alca immutabilis* Lin., Naturhistorie og særlig til Kundskaben om dens tidligere Udbredningskreds. – Vidensk. Meddr naturh. Foren. København 1855: 33-116.
- Tinbergen, N. 1935: Field observations of East Greenland birds. 1. The behaviour of the Red-necked Phalarope (*Phalaropus lobatus* L.) in spring. – Ardea 24: 1-42.
- Tinbergen, N. 1939: The behavior of the Snow Bunting in spring. – Trans. Linn. Soc. New York 5: 1-94.
- Vibe, C. 1967: Arctic animals in relation to climatic fluctuations. – Meddr Grønland 170 (5): 1-227.
- Winge, H. 1898: Grønlands Fugle. – Meddr Grønland 21: 1-316.
- Wright, N.J. R. & D.W. Matthews 1980: New nesting colonies of the Ivory Gull *Pagophila eburnea* in southern East Greenland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 74: 59-64.